

antwoord met behulp van hypothesen geformuleerd op de verklaringsvragen. Daar gaat het uiteindelijk toch om?

Durk Hak
(Enschede)

Gallagher, E.V. (2014), *Reading and Writing Scripture in New Religious Movements. New Bibles and New Revelations*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 307, ISBN 9781137434821, £ 60,-

Volgens Gallagher, godsdiensthistoricus, hebben zijn vakgenoten tot nu toe te weinig aandacht geschonken aan nieuwe religieuze bewegingen (NRB-en). Bovendien is hij van mening dat het debat daarover wordt gedomineerd door sociaalwetenschappers, die zich volgens hem bijna uitsluitend gericht hebben op het bekeringsproces en daarbij dan op de vraag of het bij bekeren gaat om hersenspoelen. Een *sweeping statement*, maar Gallagher heeft wel een beetje gelijk. In de jaren 1970/1980 werd er veel debat gevoerd over deze kwestie, maar sindsdien is de aandacht van onderzoekers van NRB-en veel breder geworden. Toch ben je als onderzoeker van religieuze bewegingen door een dergelijke uitspraak nieuwsgierig geworden naar wat een godsdiensthistoricus dan belangrijk vindt om te bestuderen. Centraal staat in Gallaghers boek de vraag op welke wijze in nieuwe religieuze bewegingen teksten of nieuwe interpretaties van bestaande geschriften schriftuurlijk gezag krijgen. Zij voegen dus nieuwe dingen toe aan de gevestigde canon. Een canon heeft de pretentie te gelden voor alle eeuwen; er mag geen titel of jota aan worden toegevoegd. Maar, aldus Gallagher, de tijd gaat verder en de omstandigheden wijzigen zich en hoe creatief ook verdedigd en bewaakt, soms komen er interpretaties op die zich plaatsen naast of tegenover de traditie. Dan komen er ook nieuwe teksten tot stand die in een kring van gelovigen met schriftuurlijk gezag worden bekleed. Hoe gaat dit proces van canoniseren van nieuwe teksten? Hoe wordt er een balans gevonden tussen het nieuwe, innovatieve en de binding met de traditie? Dat zijn de vragen die in dit werk aan de orde komen.

Gallagher bespreekt twintig religieuze bewegingen die hij onderbrengt in drie grote afdelingen: nieuwe visies, nieuwe lezingen/interpretaties, nieuwe geschriften. Geen waterdicht onderscheid, immers nieuwe visies zijn ook nieuwe interpretaties en beide zullen meestal in nieuwe geschriften hun neerslag vinden. De schrijver geeft er ook weinig aandacht aan en in zijn concluderende hoofdstuk merkt hij op dat de voorbeelden die hij in de ene afdeling plaatste evengoed in een andere hadden kunnen worden opgenomen. Hoe de geselecteerde bewegingen dan nog als voorbeelden voor hun respectieve afdeling kunnen gelden, is een vraag die hij niet beantwoordt.

Het deel 'Nieuwe Visies' begint met Joseph Smith. Beschreven wordt hoe hij zich als geroepen profeet positioneert en zich plaatst in de traditie van bijbelse profeten, en hoe zijn geschriften – o.a. het boek van Mormon – in de groep rond hem (de latere Kerk van Jezus Christus van de Heiligen van de Laatste Dagen) de status krijgen van heilige geschriften. Ook in andere Mormoonse groepen hebben profeten zulke hemelse boodschappen gekregen en zich op dezelfde wijze gepositioneerd. Daarna komt David Koresh aan de orde. Hij zag zich zelf als het Lam dat waardig is om de boekrol met zeven zegels te openen (Op. 5:1-14). Door zijn vroegtijdig overlijden in Waco met een groot deel van zijn volgelingen werd er geen afgeronde tekst geproduceerd. Zijn volgelingen herinterpreteren hem en zijn missie. Een volkomen andere visie wordt verkondigd door Anton Szandor LaVey, de stichter van de Satanskerk. De wijsheid in zijn *Satanic Bible* heeft geen transcendente bron, maar is gebaseerd op inzicht en analyse. Iedereen kan er kennis van nemen maar moet wel zijn eigen inzicht volgen. Een van hem afgescheiden volgeling, stichter van de Tempel van Seth, beroept zich wel weer op kennis verkregen uit bovennatuurlijke bron. Hoewel van verschillende aard worden aan hun geschriften door hun respectieve volgelingen, zo meent Gallagher, wel schriftuurlijk gezag toegekend.

Het tweede deel 'Nieuwe Lezingen' begint met twee groepen die het verhaal van Adam en Eva anders interpreteren. De groep rond Claude Vorilhon, de profeet Raël, meent dat de Elohim, buitenaardse wezens en geen goden, door een wetenschappelijk experiment menselijk leven op aarde hebben doen ontstaan. Maar zij houden de mens onwetend. De bijbel verhaalt hierover in Genesis, maar zoals onwetenden die gebeurtenissen hebben begrepen. Raël moet de mensen over hun ware oorsprong vertellen en bevrijden van onwetendheid. In *The Divine Principles* geschreven door Sun Myung Moon, de stichter van de Verenigingskerk (Unification Church), worden de zondeval van Adam en Eva gezien als een falen om via het zondeloze huwelijk het koninkrijk der hemelen te realiseren. Dat kon Jezus door zijn vroegtijdige kruisdood ook niet, maar Moon, als derde Adam, en zijn echtgenoot kunnen het wel. In beide groepen wordt een herinterpretatie van Genesis gegeven en daarmee tegelijk van de geschiedenis der mensheid.

Vervolgens worden *The Holy Piby* en *The White Man's Bible* beschreven. Het eerste geschrift geopenbaard aan Robert A. Rogers in 1924 is de bijbel voor de zwarte mensen, gezien als van oorsprong Ethiopiërs. Hij ziet zichzelf als een nieuwe Mozes en ook als Jezus. Hij geeft 12 geboden en ook een soort Bergrede en een onze Vader. Gezag wordt dus geclaimd via traditie en door de vorm en de taal van de bijbel te kiezen. *The White Man's Bible* is geschreven door Ben Klassen, stichter van de *Creativity Movement*, en bedoeld om het witte ras weer zijn rechtmatige positie terug te geven. Hij beroept zich op inzicht en niet op enige vorm van openbaring. Hoewel hij de bijbel als joodse uitvinding, bedoeld om het witte ras zwak te maken, afwees, gaf hij zijn leer in de vorm van 16 geboden, omdat hij begreep dat hij zo kon aansluiten bij een traditie en dan zijn tekst met gezag kon bekleden.

Over Jezus' leven voor zijn publieke optreden is weinig bekend maar sommige religieuze groepen hebben hierover uitgebreide informatie ontvangen via een hemelse bron. Het *Urantia Boek* geeft aanvullingen en nieuwe interpretaties op het Nieuwe Testament. Met de kennis van het *Urantia boek* kan het evangelie beter worden verstaan. Ook de stichters/leiders van *The Church Universal and Triumphant*, Clare en Mark Prophet hebben veel kennis over Jezus' leven, hun doorgegeven door verheven meesters en via gesprekken met Jezus zelf, waaruit zijn boodschap, het realiseren van Ware Zelf, duidelijk werd. Verder worden twee groeperingen – Chen Tao en Heaven's Gate – besproken die een nieuwe eigentijdse interpretatie van de Openbaringen geven.

In het derde deel, 'Nieuwe Geschriften', worden de teksten van Eileen Caddy, de profetes – of beter: channel – van de Findhorn gemeenschap behandeld alsmede Starhawks boek *Spiritual Dance*, een beschouwing over het huidige Paganisme waarin centraal staat hoe men een relatie met de Godin kan krijgen. De geschriften van Caddy kregen de status van canon in de Findhorn gemeenschap. De status van Starhawks boek bleef diffuus, maar het wordt door haar lezers wel als een klassieke tekst gezien. Verder komen nog aan de orde de *Circle Seven Koran* van profeet Noble Ali Drew, bedoeld als nieuwe heilige schrift voor de Mooren (Afro-Amerikanen), van oorsprong Kanaänieten, en *The Twelve Blessings* van George King bedoeld als een nieuwe bijbel. Ten slotte worden de geschriften *Science and Health with a Key to the Scriptures* van de stichtster van Christian Science, Mary Baker Eddy, en *A Course in Miracles* van Helen Schucman behandeld. Beide geven een nieuwe interpretatie van de bijbel en zijn gericht op gezondheid en wellbeing.

In zijn concluderend hoofdstuk stelt Gallagher dat de wijze waarop geschriften in bepaalde nieuwe religieuze bewegingen onderdeel werden van de canon inzicht kan verschaffen in het langdurige proces van canonisatie bij grote religies. Ik denk dat hij gelijk heeft, maar dat had ik zonder zijn boek ook wel geweten. Hij stelt verder dat nieuwe geschriften vooral gezag krijgen doordat de profeten zich beroepen op een bovennatuurlijke bron en bovendien door de receptie door volgelingen. Een uitspraak die hij overigens ook aan het eind van elk hoofdstuk in verschillende bewoordingen laat volgen. Geen opzienbarende conclusie en een die bovendien neigt naar een cirkelredenering. Immers, wie behalve een gelovige, is bereid om een nieuwe interpretatie als heilige waarheid te aanvaarden? Van belang is dan juist om na te gaan hoe dat proces van 'groeien in de waarheid' van zowel de profeet (roepingsgeschiedenis) als de volgelingen (het bekeringsproces) en hun interactie zich voltrekt en daarvoor had hij bij sociaalwetenschappelijk onderzoek zijn licht kunnen opsteken. Het is bovendien te betreuren dat hij de twee uitzonderingen, La Vey en Ben Klassen, die zich beroepen op rationeel inzicht, niet meer aandacht geeft en tegenover de andere profeten plaatst. Hoe hebben hun geschriften toch schriftuurlijk gezag gekregen in de kring van volgelingen? Ook om die vraag te beantwoorden lijkt mij sociaalwetenschappelijk onderzoek de enige aangewezen weg. Het kan zijn dat dit boek

voor godsdiensthistorici een *eye opener* is, voor een godsdienstsocioloog levert het weinig relevant op.

Lammert Gosse Jansma
(Veenwouden)

Flipse, Ab (2014), *Christelijke wetenschap. Nederlandse rooms-katholieken en gereformeerden over de natuurwetenschap, 1880-1940*, (Passage Reeks 44), Verloren: Hilversum, pp. 327, ISBN 9789087044152, € 29,-.

Een eeuw geleden was het met de wetenschap al even armzalig gesteld als vandaag de dag. O ja, ook toen wist men al heel veel, maar op de werkelijk grote levensvragen wist de wetenschap geen antwoord te geven en dat is nog immer zo. Nu kan men natuurlijk opmerken dat in de beperking juist de kracht van het wetenschappelijk onderzoeken zit. Juist de opdeling van de wetenschappen in allerlei deelgebieden, de specialisatie, heeft vooruitgang in kennis mogelijk gemaakt. Door zich bewust eenzijdig tot een bepaald aspect van de werkelijkheid te beperken komt men verder.

Dat is natuurlijk zo, maar tegelijk beseffen goede wetenschappers dat ook de vragen in hun vakgebied nooit puur technisch zijn. Altijd is er de vraag waarom je nou net dat wilt weten. De richting wordt ook door de achtergrondvragen bepaald. En dan zijn er ook nog de vragen die de bevindingen vervolgens opleveren. Hebben die ruimere consequenties? Ook het grote publiek stelt die vragen. Boekjes als van Stephen Hawking en Richard Dawkins worden niet alleen verkocht omdat mensen wat meer willen weten over de hedendaagse natuurkunde of biologie, maar ook omdat ze, wellicht tegen beter weten in, hopen zo meer zicht op de raadselen van het bestaan te krijgen.

Het waren de grote vragen die katholieke en gereformeerde natuurwetenschappers er zo'n eeuw geleden toe brachten zich te organiseren. In 1896 richtten een aantal medici en natuurwetenschappers de *Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland* (CVNG) op, die tot 1971 zou blijven bestaan. In 1904 kwam de *Vereeniging tot het Bevorderen van de Beoefening der Wetenschap onder de Katholieken in Nederland* tot stand, met vier afdelingen, waaronder een wis- en natuurkundige, die we vanaf 1947 kennen als het verrassenderwijs nog bestaande *Thijmgenootschap*. Het gaat hier natuurlijk om twee uitingen van wat we nu de verzuiling plegen te noemen, maar de maatschappelijke uitgangspositie was heel verschillend. Alleen de namen spreken al boekdelen. Gereformeerden vertegenwoordigden de vanouds in Nederland dominante cultuur, maar door de liberalisering – of in hun ogen de vervlakking – ervan zetten ze zich af tegen de oude nationale kaders en organiseerden ze zich afzonderlijk. Maar ze noemden zich nog steeds zelfbewust en zonder beperking christelijk, want zo had het gereformeerd protestantisme zich altijd verstaan: als dé hervormde versie van het oorspronkelijke christendom. De